

Л.А. Музика

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри приватного права
(Національний університет
«Києво-Могилянська академія», м. Київ)

ПРО ДОСТУПНІСТЬ ПРАВОСУДДЯ В АСПЕКТІ ПРІОРИТЕТНОСТІ ПРАВ ДИТИНИ: НОВИЙ КОДЕКС, СТАРІ ПРОБЛЕМИ

Норми сімейного та цивільного вітчизняного законодавства в унісон із міжнародними нормами встановлюють примат інтересів дитини. Однак, на жаль, аналіз судової практики та цивільного процесуального законодавства свідчить про протилежне.

З прийняттям нового ЦПК України відбулися певні позитивні зміни в частині віднесення до альтернативної підсудності не лише справ щодо стягнення аліментів та розірвання шлюбу, якщо на утриманні позивача є малолітні або неповнолітні діти. Перелік справ щодо вибору підсудності на розсуд позивача логічно доповнено справами щодо оплати додаткових витрат на дитину, індексації аліментів, зміни способу їх стягнення (ст. 28 ЦПК України). Раніше була наявна парадоксальна ситуація, коли позови про стягнення аліментів подавалися за альтернативною підсудністю. А справи щодо перегляду розміру аліментів, їх індексацію чи зміну способу їх стягнення – на загальних підставах, тобто за місцем проживання відповідача. Про який доступ до правосуддя могла йти мова, якщо причина за якої робився виняток із загального правила про підсудність справ (наявність неповнолітньої чи малолітньої дитини), нікуди не зникала. Отже, зазначені зміни процесуального законодавства довгоочікувані та позитивні.

Водночас, з незрозумілих причин, ціла низка проблемних питань щодо доступу до правосуддя з метою захисту прав та інтересів дитини, так і залишилася за межами уваги законодавця. Йдеться, зокрема, про загальну підсудність для справ про визначення місця проживання дитини та про отримання дозволу на тимчасовий виїзд дитини за межі України без згоди та супроводу одного із батьків. Ці справи все ще розглядаються за правилами загальної підсудності, за місцем проживання відповідача.

Вважаємо, що визначення місця проживання дитини варто розглядати разом із розірванням шлюбу. При цьому в законодавстві необхідно

встановити обов'язковість вирішення цього питання, навіть за відсутності спору між сторонами на час судового розгляду справи про розірвання шлюбу. У такий спосіб захистити інтереси дитини на майбутнє. Наразі аналіз судової практики, на жаль, свідчить про непрофесіоналізм окремих суддів, які нерідко роз'єднують позовні вимоги, виокремлюючи питання про визначення місце проживання дитини в окреме провадження і тим самим порушують права дитини. Адже йдеться про важливий юридичний факт, з яким пов'язаний цілий комплекс питань (вибір дитячого садочка, школи, поліклініки, виплата соціальних пільг та інше). І в такому разі позивач має звертатись до відповідача за місцем проживання останнього, що не просто обмежує доступ до правосуддя, а подекуди й унеможлиблює його взагалі. Наприклад, якщо відповідач проживає в іншій місцевості, на тимчасово окупованій чи анексованій території.

Щодо справ про отримання дозволу на виїзд дитини за кордон, то тут ситуація ще більш складна. Зазвичай відповідач свідомо доводить справу до суду добровільно не надаючи дозволу на виїзд дитини за кордон, а в процесі, як правило, всіляко затягує розгляд справи, аби дошкулити колишньому з подружжя, тим самим зловживає своїми процесуальними права (ст. 44 ЦПК України), порушує права дитини на оздоровлення, розвиток тощо. Судова практика також не надихає потенційних позивачів звертатися до суду. Так, особа має сплатити судовий збір, придбати туристичну чи іншу путівку, забронювати літак, готель тощо.

Без вчинення зазначених дій, суд з високим ступенем імовірності відмовить у задоволенні позову, з тих міркувань, що позивачем не було доведено факт такої подорожі, її потрібність та обов'язковість повернення дитини до України. При цьому туристичні путівки починають продавати в кінці січня – на початку лютого кожного року. Уявимо, що позивач купує таку путівку. Подає позовну заяву до суду до іншої місцевості, за місцем проживання відповідача. Не будь-який суд може (з технічних причин), або хоче забезпечити можливість позивачеві за таких умов брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції (ст. 212 ЦПК України). І починаються суворі будні позивача, пройшовши через які особа навряд чи зважиться повторити цей шлях знову.

Легко передбачити: яким би не було рішення 1-ї інстанції, воно буде оскаржене до апеляційної інстанції однією чи іншою стороною. В обох випадках відповідач продовжить затягувати розгляд справи. І якщо навіть рішення буде на користь позивача, то восени такий дозвіл дитині вже не буде потрібний. Адже зазвичай дозвіл береться на період літніх канікул дитини. Також позивач ризикує втратити кошти, сплачені за туристичну путівку, адже цей ризик є не лише у випадку негативного для позивача рішення, а й тоді, коли строки путівки спливають.

А якщо йдеться про дитячий табір, спортивні змагання, наукові заходи (конференції, семінари, олімпіади тощо), то як можна наперед передбачити можливість такої поїздки? Про «гарячі путівки» за доступні ціни мова взагалі йти не може.

Отже, роблячи все можливе щоб поїхати разом з дитиною за межі України для його оздоровлення чи розвитку, позивач виконує свій материнський чи батьківський обов'язок, проте відповідач своїми безпідставними діями (бездіяльністю) позбавляє позивача змоги його виконати, чим може завдавати шкоди навіть життю та здоров'ю дитини.

Більше того, у 2016 р. ВССУ визначив, що дозвіл суду на виїзд дитини за межі України без згоди батька не є абсолютним, а отримується щоразу із зазначенням країни та строку перебування дитини [1]. Мотивував суд таку позицію тим, що в іншому випадку, на думку суду, дозвіл позбавляє батька дитини брати участь у вихованні та можливості спілкування і є незаконним. Цією позицією суд порушив правило пріоритету прав дитини щодо прав батьків і встановив пріоритет прав батьків, навіть у супереч інтересам, потребам і правам дитини.

Тим не менш і на далі суди різних інстанцій дотримувались цієї хибної правової позиції. Так, у постанові № 705/2898/17 від 23 квітня 2018 р. ВСУ [2] у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду зазначено, що, відповідно до чинного законодавства, надання дозволу на необмежений виїзд дитини за кордон без згоди одного з батьків за рішенням суду законодавством не передбачено.

На нашу думку, варто передбачити обов'язок суду оперативно надавати дозвіл на виїзд дитини тому з батьків, з ким визначено місце проживання дитини, без попередньої купівлі путівки чи авіаквитків у випадку, якщо такий виїзд є разовим, тимчасовим, недовготривалим, із зазначенням конкретної країни та періоду, наприклад: «...до Республіки Туреччина, строком на два тижні в період з липня по серпень 2018 р.».

Підсумовуючи, зазначимо, що цивільне процесуальне законодавство потребує подальших нагальних коректив у частині підсудності окреслених категорій справ за місцем проживання дитини. Також необхідно звільнити від сплати судового збору всі справи, які стосуються захисту інтересів дитини. І для справ, що стосуються отримання разового дозволу на тимчасовий виїзд дитини за кордон без згоди та супроводу одного із батьків варто запровадити спрощений порядок розгляду – максимальний строк розгляду в кожній інстанції – 1 місяць. У такий спосіб буде дотримано пріоритетність прав та інтересів дитини, що має враховуватись та дотримуватись усіма учасниками судового процесу. І все це сприятиме дотриманню принципу доступності правосуддя, на якому наголошують,

зокрема, «Rule of Law Checklist» («Мірило правовладдя»)[3] та Цілі сталого розвитку 2016 – 2030 [4].

Література:

1. Ухвала Вищого Спеціалізованого Суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ від 16 березня 2016 р. у справі 6-33303ск15. URL: http://protokol.com.ua/ua/nadano_dozvil_na_viizd_za_megi_ukraini_nepovnolitnoi_ditini/ (дата звернення: 03.05.2018).
2. Постанова Верховного Суду України № 705/2898/17 від 23 квітня 2018 р. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73565414> (дата звернення: 03.05.2018).
3. Мірило правовладдя. Переклад з англійської Сергія Головатого URL: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/7864c99c46598282c2257b4c0037c014/229b826c8ac787dec2257d87004987c3/\\$FILE/Rule_of_Law_Checklist.pdf](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/7864c99c46598282c2257b4c0037c014/229b826c8ac787dec2257d87004987c3/$FILE/Rule_of_Law_Checklist.pdf) (дата звернення: 03.05.2018).
4. Цілі сталого розвитку 2016-2030. URL: <http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholittia/tsili-staloho-rozvytku> (дата звернення: 03.05.2018).